

Asia: VN/2166/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi yliopistolain ja ammattikorkeakoululain väliaikaisesta muuttamisesta (opintosetelikokeilu)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen opinto-ohjaajat ry kiittää mahdollisuudesta lausua. Olemme rakentaneet lausunnon niin, että siinä pohditaan kokeilun vaikutusta sekä toiselle asteelle (ammattilliset oppilaitokset ja lukio) että korkeakouluihin.

Suomen opinto-ohjaajat ry haluaa muistuttaa tällaisten uudistusten osalta aikataulujen suunnittelun tärkeydestä. Nyt opintosetelikokeiluun liittyvä aikataulu on ollut haasteellinen monestakin syystä. Opinto-ohjaajien on pitänyt tiedottaa nuoria opintosetelikokeilusta ennen kuin asiasta on virallista päätöstä. Opinto-ohjaajien eettisissä ohjeissa todetaan: ” Opinto-ohjauksessa annettavan tiedon on oltava ajankohtaista, luotettavaa, monipuolista ja tiedon kriittiseen arviointiin ohjaavaa”.

Tietoa opintosetelikokeilusta tihkui toiselle asteelle vasta siinä vaiheessa, kun lukiossa abiturientit olivat pois luokkaopetuksesta ja osallistumassa ylioppilaskirjoituksiin. Ammatilliselle puolella opiskelijoiden ollessa esimerkiksi työssäoppimisjaksolla. Nämä seikat ovat lisänneet hyvään tiedottamiseen liittyviä haasteita. Lisähaasteen toi se, että kevään toinen yhteishaku oli jo käynnissä, kun tieto siitä, että vain siinä tehty haku on myöntämisehto opintosetelille, tuli. Tiedottaminen on siis pitänyt hoitaa, vaikka opinto-ohjaajat eivät ole voineet tietää, millaisena esitys lopulta menee läpi tai miten opintoseteli vaikuttaa esimerkiksi työmarkkinatukeen. Suomen Opinto-ohjaajat pitää haastavana, että hallituksen esitysluonnoksessa hakuvelvoite on erilainen kuin alle 25-vuotiaan, ammattikouluttamattoman nuoren velvollisuus hakea koulutukseen, jossa vaaditaan kaksi hakukohdetta (työttömyysturvalainsäädäntö).

Opintosetelikokeilu sopii hyvin lukion päättävälle nuorille, jotka miettivät tulevaa jatko-opiskelupaikkaa ja mahdollista alaa. On hyvä, kun erilaisia korkeakouluopintoja voi kokeilla ilman painetta ensikertalaisuusaseman menettämisestä. Opintosetelikokeilu mahdollistaa myös

korkeakouluopintojen aloittamisen heti lukion jälkeen, jos tutkinto-opintopaikka jää vielä yhteishaussa saavuttamatta. Kiitämme siitä, että opintosetelimahdollisuus tarjotaan myös heille, jotka ovat hakeneet, mutta eivät jostain syystä ota paikkaa vastaan yhteishaussa.

Opintoseteliuudistus lisää merkittävästi ammatillisen opinto-ohjauksen työmäärää. Uudistus tuo toisen asteen opinto-ohjaukseen uuden sisältöalueen, joka edellyttää opinto-ohjaajilta ajantasaista ymmärrystä avoimen korkeakouluopetuksen poluista, opintosetelin käyttötavoista sekä korkeakoulujen tarjoamista ohjauspalveluista. Opinto-ohjaajan työ keskittyy entistä enemmän yksilölliseen jatkosuunnitelmien selkiyttämiseen, vaihtoehtojen vertailuun ja opintojen rakenteiden avaamiseen. Taloudelliset vaikutukset seteliopiskelijalle tulee olla tarkkaan määritelty ja eri viranomaisten yhteneväisten käytänteiden mukaiset, kuten vaikutukset työttömyysetuuteen, tai muihin etuuksiin.

Lukiossa jälkiohjauksen tarve kasvaa entisestään, vaikkei siihen aikaisemminkaan ole osoitettu resurssia. Opin.fi -sivusto on tarkoitettu ensisijaisesti työikäisille. Nyt siitä on muodostumassa portti kymmeneen erilaisiin tapoihin toimia, kun sen kautta siirrytään eri korkeakoulujen omiin ilmoittautumisjärjestelmiin. Tämä tulee haastamaan ja työllistämään sekä opintosetelin käyttäjää että opinto-ohjaajaa, sillä toimintatapojen ja sivustojen kirjo on liian suuri, selkeys ja yhtenäisyys puuttuvat.

Opintosetelikokeilun onnistuminen edellyttää, että opiskelijoille tarjotaan myös korkeakouluissa selkeää, saavutettava ja yhdenvertainen ohjauspolku. Ilman riittävää ohjausta on riski, että opinnot jäävät irrallisiksi ja kesken, opiskelijat eivät kiinnity korkeakoulu yhteisöön eikä opintoseteli tue tarkoituksenmukaisesti työllistymistä tai tutkintopolkuja. Erityistä huomiota tulee kiinnittää opiskelijan aseman selkeyttämiseen, nivelvaiheiden ohjaukseen, erityisen tuen saatavuuteen sekä ohjausresurssien riittävyteen. Tähän kytkeytyy tarve toisen asteen koulutuksen sekä korkeakoulussa olevan opinto-ohjauksen yhteistyöhön.

Tällä hetkellä korkeakoulujen ohjausjärjestelmät ovat hajanaisia, erityisesti yliopistoissa, ja on ilmeinen riski, että opintoseteliopiskelijat jäävät ilman selkeää kiinnittymistä ohjauspalveluihin. Opiskelijan asema suhteessa tutkinto- ja avoimen korkeakoulun opiskelijoihin on jokseenkin epäselvä, mikä voi johtaa siihen, että ohjaus- ja tukipalvelut eivät ole yhdenvertaisesti opintoseteliopiskelijan saavutettavissa.

Ilman tavoitteellista ohjausta opintoseteliopinnot voivat jäädä irrallisiksi, tai opinnot keskeytyä, eikä niiden yhteys työllistymiseen, urasuunnitteluun tai tutkintopolkuun toteudu. Erityisen tärkeää on varmistaa ohjaus opintojen nivelvaiheissa, kuten siirtymisessä tutkinto-opiskelijaksi sekä aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisessa. Lisäksi on varmistettava, että erityinen tuki ja saavutettavat palvelut ovat saatavilla myös opintoseteliopiskelijoille. Kokeilu lisää ohjauksen tarvetta, joten ohjausresurssien riittävyys on turvattava.

Opintosetelikokeilu voi parhaimmillaan vahvistaa koulutuksellista saavutettavuutta, mutta ilman riittävää ja yhdenvertaista ohjausta se voi myös lisätä väliinpuutoamista, opintojen keskeytymistä ja eriarvoisuutta. Opintosetelikokeilu voi parhaimmillaan tasoittaa eri sukupuolien tasa-arvoa tutkinto-opintoihin hakeutumisessa.

Ohjaus tulee määritellä opintosetelikokeilussa rakenteelliseksi osaksi kokonaisuutta. Jokaiselle opiskelijalle tulee taata selkeä ohjauspolku, nimetty vastuutaho sekä tosiasiallinen pääsy ohjaus-, ura- ja erityisen tuen palveluihin.

Opintoseteli helpottaa osin avoimen väylän kautta korkeakouluihin hakeutumista, kun kaikkia avoimen väylän opintoja ei tarvitse kustantaa itse. Toki edelleen osa opinnoista jää avoimen väylällä hakevalle maksullisiksi. Miten tehdään näkyväksi ja selkeytetään nuorille sitä, että tällä hetkellä korkeakoulut hyväksyvät vain omissa oppilaitoksissaan suoritettuja avoimen korkeakoulun opintoja hakeutumiseen avoimen väylän tai polkuopintojen kautta tutkinto-ohjelmiin.

Korkeakoulujen käytänteiden ja opetussuunnitelmien ollessa erilaisia, miten opintosetelin avulla tehtyjen opintojen hyväksiluku tulevassa korkeakoulussa hoidetaan? Onko niin, että tehty työ jää huomiotta, jos tutkinto-opiskelupaikaksi valikoituu jokin toinen korkeakoulu kuin se, mihin avoimen opinnot on kokeilussa tehty?

Suomen opinto-ohjaajat ry muistuttaa asevelvollisten hakijoiden tasa-arvoisesta mahdollisuudesta opintoihin hakeutumisessa. Vaikka asevelvollisuus suoritetaan usein heti toisen asteen opintojen jälkeen, tulee varmistaa, että opintoseteli antaisi myös näille hakijoille mahdollisuuden niin, ettei se jää heiltä käyttämättä, vaan varmistettaisiin, että opintoseteliopinnot ovat myös heille todellinen mahdollisuus. Ohjaus on kokeilun onnistumisen keskeinen edellytys, ei sivuroolissa oleva tukitoimi. Toisen asteen opinto-ohjaajat tarvitsevat perehdytystä kaikkeen tähän, sillä opintosetelillä voi opiskella laajasti eri aloja.

Kokeilun myötä alueellinen eriarvoisuus korostuu. Osalle nuorista vain verkko-opintoihin osallistuminen on mahdollista. Nuorella ei välttämättä ole vielä akateemisia taitoja korkeakouluopintoja ajatellen. Ammatillisessa koulutuksessa YTO-opintojen minimimäärä on useissa oppilaitoksessa tulkittu maksimimääräksi. Osalle nuorista saattaa muodostua vääristynyt kuva omasta osaamisesta, jos hän puurtaa yksin tai yrittää pärjätä tutkinto-opiskelijoiden joukossa. Nuoren näkökulmasta toisen asteen ja korkeakoulun erot ovat suuret. Pitäisikö seteliin kuulua johdatus korkeakouluopintoihin tai vastaava kurssi?

Yhdenvertaisuuden este on, että hallituksen esitysluonnoksessa ei ole huomioitu kansainvälisiä toisen asteen tutkintoja opintoseteliin oikeuttavina toisen asteen tutkintoina. Tämä on koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta huono ratkaisu. Etenkin IB-tutkinnon suorittajia on Suomessa kuitenkin merkittävä määrä vuosittain.

Huolestuttavaa on, että ammatillisesta koulutuksesta valmistuneiden rahoitukseen kohdistuu leikkaus, mikäli nuori ei tarkastelujakson lopussa ole työllistynyt tai tutkinto-opiskelijana. Tyypillisesti tämä tarkoittaa koulutuksen järjestäjälle taloudellista menetystä opiskelijan ohjauksen ja kouluttamisen onnistumisesta huolimatta.

Vuodesta 2026 alkaen työllistymisen ja jatko-opintoihin sijoittumisen osuus ammatillisen koulutuksen rahoituksesta nousee 7 prosentista 18 prosenttiin. Tämä tarkoittaa, että yksittäisen opiskelijan sijoittuminen töihin tai opiskelemaan vaikuttaa oppilaitoksen kokonaistalouteen huomattavasti aiempaa enemmän. Jos opintosetelikokeilussa ei huomioida valmistuneen opiskelijan onnistunutta ohjausta opintosetelin piiriin, ammatillisten opinto-ohjaajien on vaikea tehdä lisätyötä, johon ei kohdistu kannustinta koulutuksenjärjestäjän suuntaan.

Mekanismi kasvattaa riskiä, että taloudellinen ohjaus kohdistuu yksilöön tavalla, joka ei aina palvele hänen tilannettaan tai valmiuksiaan. Myös, jos opinto-ohjaaja ohjaa opiskelijan opintosetelin piiriin, mutta opiskelija ei myöhemmin työllisty tai siirry tutkinto-opintoihin, rahoitusleikkaus voi kohdistua oppilaitokseen, vaikka ohjaus olisi ollut sisällöllisesti oikea ja nuoren näkökulmasta hyödyllistä.

Tämä korostaa tarvetta lisäresursseille: ilman riittävää ohjaukspasiteettia riski rahoitusmenetyksille kasvaa, ja oppilaitoksen taloudelliset paineet voivat kohdistua nimenomaan ohjauksen määrään ja laatuun.

Ammatillisen koulutukseen jo kohdistuneet leikkaukset ovat vähentäneet opinto-ohjaajien ja opettajien määrää ammatillisella puolella. Nyt opintosetelikokeilu tuo lisätyötä ja näin tarvetta ohjausresurssin kasvattamiseksi.

Suomen opinto-ohjaajat ry yhtyy OAJ:n lausunnossaan nostamiin kantoihin.

Suomen opinto-ohjaajat ry mielellään keskustelee ja konsultoi Opetus- ja kulttuuriministeriötä asian valmistelussa.

Niemeläinen Suvi
Suomen opinto-ohjaajat ry